

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE GECEKONDU OYLARI (1965 — 1975)

Dr Semih Vaner

Uzmanlar kenti, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türü; kentleşmeyi de, bir yerleşme ya da bir ülkenin yerleşmelerinde, tarımsal olmayan üretim oranının artması ve tüm üretiminin denetim ve koordinasyonunun yoğunlaşması sonucu, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik, bütünleşme derecelerinin artması olayı biçiminde tanımlıyorlar.

İlk gerçek kentler, M.Ö. 3000'lerde, Doğu Mezopotamya'da görülüyor. Tarım için çok elverişli olan bu topraklarda, su toplama ve dağıtımının düzenlenmesi, yazının bulunuşu, hayvanlarla çekilen tekerlekli taşıt araçlarının kullanılması ile ilkel ticaretin başladığı Sümer ve Akad uygarlıklarında bazı kentlerin kurulduğuna rastlanmaktadır. Bu devirdeki kentlerin ortak yönleri, hemen hemen tümünün bir su kaynağı civarında kurulması, dinsel ve siyasal yönetimin tek kişi etrafında toplanması, asil ve hizmet sınıflarının oluşu, kentin kendi düzeni içinde birtakım bölgelere ayrılmasıdır.

19. yüzyılda sanayi devrimi denen olay. yeni güç kaynaklarının —kömür, bakır, petrol, elektrik— insanların elinde o devre dek görülmemiş olanaklar yaratması ile başdöndürücü bir hızla

gelişen Avrupa'nın özellikle kuzeybatısında, ekonomik gelişmenin yanı sıra gerçek bir kentleşme devrimine yolaçmıştır. Sanayileşme ile birlikte, tarımda yeni üretim yöntemleri, besinlerin korunma ve saklanma yolları, ulaşım ve iletişimde yenilikler, sağlık kurallarına uyuş, doğum ve ölüm oranlarındaki düzenliliğin nüfus artışını etkilemesi kentlerin hızla gelişmesini sağlamıştır. Örneğin, sanayi devrimini ilk başlatan İngiltere'de 1801'de genel nüfusun ancak % 10'u kentlerde yaşar iken, bu oran 1902'de yüzde 45'e ve 1962'de yüzde 78,7'e ulaşmıştır (1).

Ülkemizde, Fatih Sultan Mehmet döneminde, İstanbul'un nüfusunu arttırmak için getirilen göçmenlerle başlayan «iç göç» akımının öncelerde, kente yerleşmeğe gelenlere çeşitli kolaylık ve vergi bağışıklıkları tanınarak desteklenirken, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde bir sorun haline geldiği görülmüştür. Özellikle, XVIII. yüzyılda içgöçü önlemek amacıyla, İstanbul'lulara tanınan vergi bağışıklıkları kaldırılmış, giderek yörelerindeki bağ ve bahçelerini bozup gelenlerden «çiftbozan» adıyla yeni bir vergi alınmağa başlanmış ve çeşitli fermanlarla kente giriş yasaklanmak istenmiştir.

III. Ahmet'ten sonra tahta geçen I. Mahmut'ta İstanbul'a olan göçü durdurmağa çalışmıştır. 2 Eylül 1731'de çıkan bir ayaklanmadan sonra, İstanbul'a iş izlemeğe gelenlere bile kente girmek için izin verilmemiş, bunlar kapılardan geri çevrilmiştir. Bu arada, Üsküdar, Kadıköy, Bostancı ve Kartal semtlerinde oturanlardan bir kesiminin geldikleri yörelere geri yollandığı dahi olmuştur. 1748 yılında yayınlanan bir fermanla işsiz kimselerin, İstanbul'a gelmeleri halinde, yakalanıp «müebbed kürek» cezasına çarptırılacağı bildirilmiştir (2).

Az gelişmiş ülkeler ve kentleşme. — Kentsel patlama, XX. yüzyılın gelişme kervanına geç katılmış tüm genç toplumlarının en özgül yanıdır. İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda, az gelişmiş ülkelerinkini geçmiş, giderek onların geçmişte ulaştıkları yıllık azami gelişmeden de yüksek bir orana erişmiştir. Bugün için az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere göre kentleşme açısından gecikmiş olmalarının nedenlerini sanayi devrimi sürecine geç gir-

(1) Engin Yenal, «Kentleşme düzeni, başlangıç ve gelişimi», *Mimarlık, şehircilik ve Türkiye'nin sorunları*, İstanbul, 1970, s. 239 - 243.

(2) Mete Ünal, *İstanbul'da apartmanın tarihsel gelişimi ve konut sorunu içindeki rolü üzerine bir araştırma*, DGSA, teksir, 1973, s. 11.

miş olmaları yanında ve ona bağlı olarak tarımın yeni yeni maki-
neleşmekte oluşu ile insan gücünün diğer iş alanlarına geçebil-
mesi, ekonomik zorunluluklar, kırsal itimi-kentin çekimi, yüksek
doğurganlıktan çok daha az olan ölüm oranının dengelenmesi gibi
toplumsal olgularda aramak gerekir. Tarımdan göç olarak orta-
ya çıkan oluşumun, kentsel nüfusun artışında önemli etkenler-
den biri olduğunu en yakın örneklerle ülkemizden verelim. Genel
nüfus artışı yurdumuzda ortalama % 2,6 - 3 iken, kentlerin geli-
şme hızı 1950 - 1960 arasında % 7.78'e çıkmıştır. 1950'de % 25 olan
kent nüfus oranı 1955'te % 28,8, 1960'da % 31.9'a yükselmiştir.
Bu gelişmenin yanı sıra, 1950 yılında sayısı 102 olan 10.000 ve da-
ha çok nüfuslu kentlerimiz 1965'te 141'e yükselmiş, 100.000'den
çok nüfuslular ise 'den 9'a çıkmıştır. 1975 sayımına göre ise nü-
fusu 100 - 250 bin olan grupta kent sayısı 18'i, 250 binden daha
fazla nüfusu olan kentlerin sayısı ise 7'i bulmuştur.

1975 ve onu izleyen yıllarda, on yıl öncesine oranla daha da
hızlı bir kentleşme ile karşı karşıya bulunulduğu anlaşılmaktadır.
Gerçekten, 1965 yılında, nüfusumuzun % 35'i kentlerde yaşarken,
1975 yılında bu oran % 42'ye yükselmiştir. Kentleşmede yönelme,
genellikle büyük kentlere doğru olmuş ve kent nüfusu içinde
250.000 den fazla nüfuslu kentlerde yaşayanların oranı % 30'a ulaş-
mıştır.

Nüfus artışı ve tarımda makineleşme. — Türkiye'de, İkinci
Dünya Savaşı sonrasında hızlı bir biçimde ortaya çıkan kentleş-
me olgusunun iki belli başlı bağımsız değişkene bağlı olduğu ge-
nellikle kabul edilmektedir; nüfus artış hızının yükselmesi, ta-
rımsal kesimde mekanizasyona gidilmesi. Bu iki bağımsız değişken
bir diğerinin etkisini arttırarak kırsal alandaki daha önceki den-
genin bozulmasına neden olmuş ve yapısal bir dönüşümü başlat-
mıştır.

Öteki az gelişmiş ülkelerin çoğunda olduğu gibi, Türkiye'de
de köy nüfusu bir yandan genel nüfus içinde çoğunluğu oluşturu-
rken, öte yandan bu kesimde artış oranı, genel artış oranının
üstüne çıkmaktadır. Ülkemizde, bu dönemlerde, sağlık ve beslen-
me koşullarında görülen gelişmeler, çok yüksek olan çocuk ölümü
oranını düşürmüştür — bu oran gene de, örneğin Avrupa ülkelerine
göre çok yüksektir — ve böylelikle, hayatta kalma olasılığının
yükselmesi, doğurganlık düzeyi değişmeden nüfus artış hızının

daha da yükselmesine yol açmıştır. Kır kesiminde gittikçe yoğunlaşarak bu kesimin taşıyamayacağı kadar ağırlaşan nüfus, hızlı bir göç akımının kaynağı olmuştur (3).

İkinci etmeni ise kısaca makinalaşmadan doğan topraktan kopma, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma ve entansif tarıma geçiş şeklinde guruplaştırabiliriz. Tarıma makine girdiği zaman emeğe olan gereşinmenin azaldığı —bir traktörün 10 tarım emekçisini açığa çıkardığı hesaplanmıştır— bilinmektedir. Ancak, kentleşme olgusunu açıklarken, kırsal kesimdeki mülkiyet düzeninin değişmesinin etkilerini de gözönünde tutmak gerekir. 200 dönümden küçük toprak sahipliğinin yaygın olduğu kesimlerde, toprakların dörtte birinin 25 yıl içinde yitirildiği gözlemlenmiştir (4). Kaldı ki, entansif tarımda makinalaşma olmasa bile emek açığa çıkabilmektedir. Nitekim, tütün ve fındık gibi ürünlerin üretilmesinde küçük işletmelerde nüfus artışından ötürü ailenin bazı bireyleri açıkta kalabilmektedir. Kısası, kentleşmede başta gelen etmen, tarımdan kopma olayının gerçekleşmiş bulunmasıdır. Kentteki toprak spekülasyonu, yapı yatırımlarının artışı, tüketim malları sanayinin gelişmesi, ulaştırma bağlantı ve kuruluşlarının artması ve gelişmesi vb. gibi etmenler, temel değil, yardımcı etmenlerdir.

Topraktan kopan nüfus, köyden küçük kente, küçük kentten daha büyük kente göçmektedir. Çok bunalımlı devrelerde köyden büyük kente atlamalar görülmektedir. Ama genellikle kademeli bir göç, gözlenen en yaygın biçimdir. Türkiye'deki kent ve kentleşme diğer ülkelerdeki kentler ve kentleşme ile karşılaştırıldığında sanayileşmenin hızı ve biçiminden ötürü bazı farklılaşmaların ortaya çıkması doğaldır.

Sanayileşmenin tanımını yaparken, kırdan göçen nüfusa kente iş olanakları yaratmak diye dar bir kapsam içinde kalınmaması, sanayileşmeden, gerçek entansif bir üretimin sağlanması anlaşılmalıdır. Bugün, kentlerimizde, kırdan göçenlerin büyük bir çoğunluğunun tuttuğu işlerin çağdaş kent anlayışıyla bağdaştığını öne sürmek olanaksızdır. Sağlıklı kentleşmemenin temel sorununun sanayileşememek, daha doğrusu kentleşme hızına eşdeğer hızda sanayileşmemenin olduğu açıktır.

(3) Bkz. Mübeccel B. Kıray, «Nüfus artışı ve kırsal - kentsel çevrelerde yaşama koşullarına etkisi», teksir, tarihsiz passim.; Yakut Irmak, «Kentleşme ve nüfus artışı», *Cumhuriyet*, 4 ocak 1973.

(4) *Türkiye'de kentleşme*, Ankara, Mimarlar Odası, 1971, s. 30.

Marjinal kesim. — Kalkınma yazınında «marjinal kesim veya informal kesim» diye adlandırılan kümeler daha çok kentlerin modern kesimlerine hizmet ederek, yeni iş olanakları bularak, kendi emeklerine dayanan, düzensiz, örgütlenmemiş iş olanaklarını kullanarak kentte geçimlik bir gelir düzeyine ulaşabilmektedir. Kentteki oluşmuş kurallar içinde iş bulamayan bu kesimin üyeleri, iki yolla kendilerine yaşama olanağı bulabilmektedir. Birincisi buluşçu (innovative) bir davranışla yeni küçük iş fırsatları yaratmaktır; çeşitli hizmet tipleri olarak görülen işportacılık, otomobil siliciliği vb gibi. İkincisi ise yasa olmayan yollardır, dolandırıcılık, kumar çeşitleri vb. gibi (5).

Marjinal kesim öğelerinin diğer bir bölümü de geçici, zaman zaman ortaya çıkan, belirli kurallara bağlanmamış, çalışana hiçbir güvence vermeyen işlerde çalışırlar. Bunların en çok rastlanan örneği kalifiye olmayan yapı işçiliğidir. Kullandığı işgücü teknolojik ve örgütsel nedenlere bağlı olarak tanımlanmış, kamu veya özel kesimin örgütlü, büyük üretim ve hizmet kuruluşlarındaki işgücü marjinal kesim dışındadır. 1965 yılında, marjinal kesimin toplam işgücünün % 48'ini oluşturduğu hesaplanmıştır (6).

Gecekondu olgusu. — Kentlerin mekânda aldıkları biçim o toplumun iş ve sanayi gelişmesi kadar toplumsal tabakalaşmasını da tam olarak yansıtır. Çeşitli tabakalar, ekonomik güçleri ile oranlı, yer yarışması sonucu ayrımlaşarak, kent içinde yerleşirler. En güçsüzler iş mintikaları civarında, en istenmeyen yerlerde, en güçlüler de yaşama koşulları en uygun, prestiji yüksek semtlerde yerleşmişlerdir. Arada kalan alanlarda da orta tabakalar yer almıştır. Kente göçeden köylülerin de hemen hemen tümü kentlerde gecekondu diye adlandırılan mahallelerde oturmaktadırlar. Diğer bir deyimle, gecekondu, toplumun kırsal kesimlerinden kopmuş ve kentlerde yeterince sanayi ve onunla biraikte gelişen örgütler de olmadığı için, «emilememiş nüfusun mekânda yansımasıdır».

(5) Bkz. İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz, Tarık Okyay, *Gecekondu dolu muşlu, işportalı Şehir*, İstanbul, Cem yayınevi, 1976, passim.

(6) İlhan Tekeli, *Bağımlı kentleşme*, Ankara, Mimarlar Odası yayınları (18), 1977, s. 63 - 64.

II. — KENTLEŞME TOPLUMSAL DEĞİŞME İÇİN ELVERİŞLİ BİR ORTAM HAZIRLIYOR

Toplumsal açıdan «kentleşme», köy veya benzeri küçük çevrelerden gelen bireylerin büyük insan kitlelerinin bir arada yaşadığı yeni bir ortam olan kent yaşamına katılarak bu ortamın toplumsal, ekonomik ve kültürel kurallarına uymaları biçiminde tanımlanabilir. Toplumsal değişme kavramına ise, örgütlenme, iş bölümü ve çalışma kollarında meydana gelen farklılaşma, gelir kaynaklarının çeşitlenmesi, yaşama ve tutum değişiklikleri, kuşaklar arasındaki kültür değişmesi gibi noktaları kapsayacak genişlikte bir anlam verilmelidir.

Kentleşmeyi inceleyebilmek için, kente göç eden kimselerin bir yandan köyleri ile olan ilişkilerini nasıl ve ne derecede sürdürdüklerini, diğer yandan kent yaşamıyla nasıl uyum sağlayabildiklerini saptamak gerekir. Bireylerin yeni girdikleri bir yaşam düzenini çabuk ve sarsıntısız benimseyebilmeleri, bir bakıma ayrıldıkları köy düzeninden doğan alışkanlıklardan kurtulmalarına bağlıdır. Köylü ve kentli arasındaki temel ayrımlar, bağlı oldukları çalışma düzeninden ve bu düzenle ilgili toplumsal örgütlerin değişik olmasından doğmaktadır.

İlk önce göz önünde bulundurulması gereken nokta, üretim güçlerinin gelişmesinin getirdiği ulaşım ve haberleşme olanakları ve gecekondulaşmanın sağladığı kır/kent ilişkilerine bağlı olarak, kente göç koşullarındaki değişmedir. Günümüzde, kırdan kente göç edenler, göçten önce kentle ilişki kurabilmekte ve kente göç koşullarını bir ölçüde düzenleyebilmektedirler. Bu ilişkiler yanında, kapitalistleşmenin pazar geliştirme sürecinde, kırdaki tüketim mallarının da metalaşmaya başlaması kırsal nüfusun kentsel yaşam konusunda bilgi sahibi olmasına ve birtakım beklentileri önceden geliştirmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, bugün kente göç edenlerin, genellikle kentsel yaşama uyum gösterme yetenekleri daha yüksektir (7).

Gelir farklılaşması. — Kente gelen köylünün gelirinde, özellikle sanayi işçisi sınıfına katılmayı başardığı andan itibaren bir sıçrama meydana gelmektedir. Ortalama vasıfsız işçi gelirlerinin

(7) Bkz. Erhan Acar, Mehmet Adam, *Kapitalistleşme sürecinde gecekondu*, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası, 1976, s. 4.

ortalama topraksız ve az topraklı köylü gelirlerinden yüksek olması bu sıçramayı sağlar. Bu sıçramanın gerçek görüntüsü zorunlu tüketimin (yiyecek, giyecek) kalitesinde ve çeşitliliğinde bir yükselme, sağlık ve eğitim olanaklarının genişlemesi ve yeni tüketim türlerine geçiştir.

Aslında modern sanayi ve iş örgütleri dışında kalan basit hizmetlerde çalışanların kazancı çok düşüktür. 1965 yıllarında bu, aile başına aylık ortalama gelir olarak, 450 lira dolaylarında idi (gecekonducularda ortalama aylık aile geliri, İ. Yasa'nın 1966'ta yaptığı araştırmada 386 lira olarak bulunmuştur). B. Gökçe, 1971'de Ankara gecekonducularında aile başına düşen ortalama aylık geliri 1157.27 TL olarak saptamıştır (8). İster yeni, ister eski sayıları alalım, tartışılmaz olan bir husus varsa o da, güçlükle kazanılan bu gelirin, köyde elde edilen ortalama gelirin en az üç katı olduğudur. Gerçekten, ortalama aylık aile gelirinin 400 lira olduğu yıllarda, köyde bu gelirin 200 liranın altında olduğu saptanmıştır (9). Charles Hart ise, Zeytinburnu için bulduğu aile başına düşen ortalama gelirin, Türkiye'nin köylü ailelerinin ortalama gelirin, Türkiye'nin köylü ailelerinin ortalama gelirinden 3-4 kat daha yüksek olduğunu açıklamaktadır. Bu sayıya, parasız olarak köyden sağlanan mallar, ailenin rastgele kazançları ya da parasız sağlık bakımı gibi kentte bulunan fakat köye gitmeyen yan yararların ayrıntıları katılmamıştır.

Görelî zenginlik. — Görelî zenginlik köyden kente gelen insanın, kentte, kendisini salt maddesel değil, sosyolojik, psikolojik vb. etmenleri de içine alan tüm ortamı yönünden, köyde olduğundan daha zengin, daha iyi durumda görmesi olayı olarak tanımlanabilir. Görelî zenginlik köyde, kentte oturan kimsenin kendisini kattığı (izafe ettiği-Reference Group). grupla veya gruplarla karşılaştırması olayından doğar. Bu olayın anlaşılması, gelenlerin tüm güçlüklerle karşın neden kentte kalmakta direndiklerinin de daha iyi anlaşılmasını sağlar. Gerçekten, belli başlı gecekondu araştırmalarının tümü bu aileler arasında geldikleri yere dönmek istemiyenlerin oranının çok yüksek olduğunu göstermiştir. Örneğin, İ. Yasa'nın Ankara gecekonducuları araştırmasında bu oran %

(8) Birsen Gökçe, *Gecekondu gençliği*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976, s. 71.

(9) Mübeccel Kıray, «Gecekondu: az gelişmiş ülkelerde hızla topraktan kopma ve kentle bütünleşememe», *AÜSBFD*, Cilt XXVII, sayı 3, s. 569.

78, C. Hart'ın Zeytinburnu gecekonduları araştırmasında ise % 99.9'dur. B. Gökçe'nin incelemesinde, dönmek istemiyenlerin oranını % 75.6'dır, % 14.5'i geçim koşullarının güçlüğü nedeniyle dönmek istediklerini, yüzde 9.5'i de kararsız olduklarını bildirmişlerdir.

Ancak, kentlere gelip yerleşmiş olanların köyleriyle ilişkileri tamamen kopmuş değildir. Aile bağları, hasat ve ekim faaliyetleri çoğu zaman tek güvenceleri olan küçük toprak mülkiyetine bağlılık gibi maddi ve manevi nedenler varlığını sürdürmekte, sıklığı gittikçe azalsa da köye ziyaretler yapılmaktadır. Ne var ki, bu geçici ziyaretleri köye dönüş olarak nitelenecek olanağı yoktur. Köye karşı ilginin azalması yaş, kentte oturma süresi ve gelirle orantılıdır. Kentte oturma süresi ve gelir arttıkça köye ilgi azalmakta ve kentle kaynaşma artmaktadır.

Okur yazarlık. — Okur yazar oranının kentlerde köylere oranla çok daha yüksek olduğu bilinir. Türkiye de bu bakımdan bir istisna değildir. Eğitim de kuşkusuz, insanın görüşünü genişletmekte, hoşgörüsünü ve ussal tercihler yapma yeteneğini arttırmaktadır. Kente göç edenlerin eğitim durumları da kökenleri ve edindikleri işler ile uyusmaktadır. Gecekondu bölgesinde Üniversite mezunu parmakla sayılacak kadar azdır veya hiç yoktur. M. Kıray'ın verdiği sayılara göre aile reislerinin % 12'si orta okul öğrenimi görmüştür. İlk okulu bitirenlerin oranı % 30'a yaklaşmaktadır. Okuma yazma bilenler ise genel olarak % 75 oranındadır (Türkiye'de okur yazarlığın genel oranı, bilindiği gibi % 60'dır. Büyük kentlerde % 80'e çıkan bu oran köylerde % 30'a kadar inmektedir). Görüldüğü gibi bu oran kent ortalamasına bir hayli yakın, köy ortalamasının ise çok üzerindedir.

Örgütlenme eğilimleri. — Gecekondu çevrelerindeki toplumsal ilişkiler ve örgütlenme de kentleşme sürecinde değişimler geçirmektedir. Bu örgütlenmenin ilk aşaması kentte bir barınak bulma kaygısının doğurduğu fiziksel çerçevenin üretilmesini amaçlayan örgütlenmedir. Toprağın işgalindeki eylem birliği, gecekondu yapımadaki işbirliği, alt yapının sağlanmasındaki dernekleşme gibi ögelere dayanmaktadır. İkinci aşama ise küçük kümeler halinde yaşamının zorunlu kıldığı iç dayanışmanın sağladığı çevrelerini güzelleştirme («güzelleştirme dernekleri»), tapu alma, cami ve okul yaptırılmasını isteme biçiminde belirmektedir.

Bu tür örgütlenmeler ise gecekondü halkını, daha sonra da dernek, sendika, siyasal parti destekçisi olmak yoluyla siyasal süreçte etkili bir biçimde katılmağa hazır duruma getirmektedir.

Marjinal grupların bilinçli bir siyasal güç haline gelememelerinin çeşitli nedenleri arasında, düzenli bir işçi - işveren ilişkisi içinde çalışmamaları, değişik işlerde ve genellikle tek başlarına çalışmak zorunda olup örgütlenememeleridir. Bu grupların ayrıca bir siyasal bunalım yaratmamalarını da bu nedenle açıklamak olanaklıdır. Ancak, Türkiye'deki 1964'ten sonra ki gelişmeler marjinal kesimin'de örgütlenmeğe başladığını göstermektedir (10).

III. — KENTLİLEŞME OY VERME DAVRANIŞLARINI USSALLAŞTIRIYOR

Kentleşme herşeyden önce bir toplumsal çevre değişikliği olduğuna göre, kentleşmenin siyasal tercihler üzerindeki etkilerini araştırmadan önce, bu kesimden özlü ayrımlar gösteren kırsal çevreye geri gitmek, köylerde oy verme davranışlarını kısaca incelemekte yarar vardır.

Parlamentar demokrasilerin yürürlükte olduğu toplumlar, genellikle kentleşmiş, kırsal kesimde yaşayan nüfusun görece önemsiz olduğu toplumlardır. Bu bakımdan, bu toplumdaki kırsal çevrelerin oy verme davranışları az sayıda araştırmanın konusu olabilmıştır. Bunlardan birinde, P. Lazarsfeld, 1940 yılında. A.B.D.'nin Ohio eyaletinin Erie kesiminde, başkanlık seçimi döneminde, kamuoyunun biçimlenme, gelişme ve değişme sürecini araştırmış ve kırsal topluluklarda temel ortak tavırların korunması eğilimi olduğunu gözlemlemiştir. Bu eğilim bireylere çevrelerinde bu tavırları paylaşan kimselerle çatışma ve anlaşmazlıklardan kaçınmak ve bunları azaltmak olanağını vermektedir. Ge-

(10) Gerçekten, bu kesimin bazı dalları, Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu'nun verdiği olanaklardan yararlanarak, dernekler halinde örgütlenmişlerdir. İ. Tekeli, Ankara'da, —ağustos 1976'da— bu tür 57 dernek olduğunu yazmaktadır. Örneğin, bunlardan Berberler Derneği, Temizleme, Boyama, Çamaşır ve Kolacılar Derneği CHP tarafından, İyi Sucular Derneği, Minibüscüler Derneği, Umum Seyyar Satıcılar Derneği AP tarafından denetlenmektedir. *Bağımlı kentleşme*, op. cit., s. 87.

nellikle farklılaşmamış bir üretim süreci içinde, toplumsal bakımdan türdeş ve bütünleşmiş bir yapı özelliği gösteren kırsal yerleşmelerde, ortak tavırlara ve paylaşılmamış görüş ve davranışlara rastlanmaktadır.

Ülkemizde de köylük yerler, en yaygın biçimiyle küçük, genellikle dışa kapalı ve farklılaşmamış topluluklardır. Bu topluluklarda bireyler, üyesi oldukları aile yoluyla toplumsal çevreyle bütünleşmişlerdir. Küçük topluluklar olarak köylerin sorun ve çıkarlarının ortak olması, davranış ayrımlarını geniş ölçüde azaltıcı bir nitelik taşır. Bu nedenlerle, köylerde genellikle belli bir siyasal parti veya adayın çoğunlukla desteklendiği görülür. Hanevi oluşturan bireyler arasında siyasal tercih ayrımlarına hemen hiç rastlanmaz.

Köylerde oy verme davranışlarını incelerken, köydeki kapitalist gelişmelerin baskısıyla köy yapısında ve köylüyü denetleyen toplumsal güçlerde meydana gelen değişmeyi ve bunun köy oyu üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurmanın gerektiği açıktır. C. Nuhurat, bir araştırmasında bir köy halkının hiç oy vermemesi, seçime çok düşük oranda katılması ya da tüm olarak tek bir partiye oy vermesi gibi olağandışı oy verme diye adlandırdığı davranışları incelemiş ve toprak mülkiyeti, köylerin dışa açıklılığı veya kappalılığı, nüfus yoğunluğu, eğitim düzeyi, Ziraat Bankası'ndan kredi alma ile bu davranışlar arasında bağıntılar bulmuştur.

Ayrıca köylülerin siyasal tercihleri, iktidar sahibi kişi olan ağalar tarafından önemli ölçüde ve bir toplumbilimcinin deyimiyile, «baskı ve fizik tecavüz de dahil olmak üzere bir çok yollardan» etkilenebilmektedir. Ziraat Bankası, ilçedeki tüccarla ve tarım araçları satıcıları nezdinde köylüler için yaptıkları aracılık ve kefillik, özellikle ekim ve biçim dönemlerinde çok sayıda ücretli işçi çalıştırmaları, her türlü tarım araçlarına sahip olmaları ağaların nüfuzlarının kaynağını oluşturmaktadır.

Köylülerin siyasal bilinçlenmesini sınırlayan bir diğer etken, kitle iletişim araçlarına, son yıllardaki tüm gelişmelere karşın köylerin yeterince açık olmayışıdır. Bu olgu köylülerin siyasal konulardaki bilgilerini sınırlı tutmaktadır. Ö. Ozankaya, dört köyde yaptığı bir ankette, köylülere köylerinin yönetim biçimi hakkındaki algılarını, seçime katılma, siyasal nitelikte olan veya ol-

mayan derneklere üyelik durumlarını, siyasal nitelikte olan veya olmayan derneklere üyelik durumlarını, idari ve siyasal kişilerle görüşme derecelerini, idareyle ilişkilerinde aracıya başvurmayı ne ölçüde gerekli gördüklerini belirtecek sorular sormuş ve dört köyde de köylülerin büyük çoğunlukla Türkiye'de en yoğun olarak tartışılan güncel sorunların —örneğin toprak reformu, demokrasi, sosyalizm— mahiyetini ve anlamını bilmediklerini, siyasal partiler ve parlamento üyeleri hakkındaki değerlendirmelerinin çok geniş ölçüde yüzeysel, kişisel ve yersel çıkarlara ve dinsel öğelere dayalı olduğunu, devleti mutlak olarak itaat edilecek bir güç, siyaseti tehlikeli bir uğraşı saydıklarını saptamıştır (11).

Halkın siyasal tercihlerinde birinci derecede rol oynamaktan uzak olsa da, din etmeni de tutucu güçler hizmetinde kalmakta, 1970'ler Türkiye'sinde, din sömürücülüğü siyasal araç olarak, özellikle kırsal alanlarda, kullanılabilir. Tüm bu etkenlerin sonucunda, kırsal yörelerde, seçim sandıklarından çıkan oyların büyük bir bölümünün seçmenlerin kendi gerçek tercihlerini yansıtmadığı dahi öne sürülebilir,

Eski davranışlar bir süre devam ediyor. — Kentleşme olgusunun, köy kökenli seçmenlerin siyasal eğilimlerinin üzerindeki kısa veya uzun dönemli etkileri ne olmaktadır. Özellikle, 1965 ve 1969 seçimlerinde büyük kentlerin gecekondu semtlerinde oturanların tutucu partileri yeğlemeleri olayından sonra Türk toplumbilimcileri arasında gittikçe yandaş kazanmağa başlayan bir kanı, kentleşmenin siyasal davranışları etkileyici bir özellik taşıdığını belirtmekle birlikte, bu olgunun siyasal tercihleri doğrudan doğruya ve belli bir siyasal parti doğrultusunda değiştirdiği biçiminde ortaya çıkmıştır. Daha önce de değindiğimiz görece zenginlik kavramından kaynaklanan bu görüşe göre, kentleşmenin yarattığı gecekondu alanlarında, çoğunlukla hizmet kesimlerini oluşturan marjinal toplulukların bireyleri köylerdeki orana daha fazla para kazandıkları, bir gecekonduya sahip oldukları için kendilerini daha fazla güvence içinde gördükleri ve türlü belediye hizmetlerinden yararlanma olanağını bulabildikleri için, siyasal davranışları tutucu yönde olmaktadır. Oysa yapılan araştırmalar kentleşme olayının hangi bölgeden gelirse gelsin kentleşen bi-

(11) *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*, Ankara, SBF yayınları, 1971, s. 226.

reylerin belli ve ortak bir tercihi paylaşmalarıyla sonuçlandığını değil, kentleşen köylülerin eski davranış ve eğilimlerini bir süre koruduklarını göstermektedir.

Bakış çerçevesi. — N. Abadan, 1965 seçimlerini incelerken, kentleşen köylülerin tutucu partilere yönelmelerinin, daha doğrusu kitle halinde örneğin TIP gibi sosyalist bir partiyi desteklememelerinin nedenlerin şöyle açıklamaktadır: «İlkel tarım biçimi bir yaşayış düzeninden yeni kopmuş, şehre göç etmiş işçilerle, yersel bir ortak kader, görüşüne dayanan cemaat (gemeinschaft) hayat tarzını benimsemiş köylülerin, çevrelerinden farklı kanaatlara iltifak etmeleri için, bu grupların tümünde aynı isteğin hâkim olması gerekir, sosyal bir grubun önemli yenilikler özlemesi, ona model görevi ifa eden izafet çerçevesine (frame of reference) bağlıdır. Bu izafet çerçevesi Anadolu'nun hemen her yerinde tüccar-köylü ilişkisi yolu ile ortaya çıkmaktadır. Tüccar grubunun ise normal olarak statükoyu savunacağını kabul etmek doğru olur. Bu sebeple şehirleşmemiş, endüstrileşmemiş bölgelerle insan münasebetleri birincil (primary) gruplara sıkı sıkıya bağlı çevrelerde, örneğin büyük şehirlerin gecekondulu mahallelerinde, toplum düzenini değiştirmeyi savunan bir partinin desteklenmemesi olağan sayılmalıdır» (12). Ne var ki, 1965'ler artık bir hayli gerilerde kalmış, kentlere yığılan eski köylüler çok yönlü etkileşim ağı içine girmiş ve yeni siyasal eğilimler kazanmışlardır.

İkinci kuşak. — Kentlere göç olayının bozucu ve yıkıcı etkileri hakkında çok yazılmıştır (13). Farklı kuramsal yaklaşımları temsil eden kimi toplumbilimciler, kentlere göç sonucunda geleneksel değer sistemlerinin yıkılacağını, toplumsal denetimlerin zayıflayacağını, aile ve soy bağlarının güçlerini yitireceğini, dolaşısıyla ortaya genel bir köksüzleşme, toplumsal atomlaşma, güvensizlik, tecrit olma durumunun ortaya çıkacağını ileri sürmüşlerdir. Diğer bir görüşte, hızlı kentleşmeyi, aşırı siyasal akımların güçlenmesinin, siyasal nitelikli şiddet olaylarının artmasının ve

(12) *Anayasa hukuku ve siyasal bilimler açısından 1965 seçimlerinin tahli*, Ankara, SBF yayınları, 1966, s. 246 - 247.

(13) Kentleşme ve siyasal davranışlar konusundaki farklı görüşlerin analizi için bkz. Ergun Özbudun, *Türkiye'de sosyal değişme ve siyasal katılım*, Ankara, AÜHFY, 1975, s. 167 ve ötesi; Ruşen Keleş, *Kentbilim ilkeleri*, Ankara, Sosyal Bilimler Derneği yayınları, 1976, s. 45 ve ötesi.

siyasal istikrarsızlığın başlıca nedenlerinden biri olarak görmektedir.

Bir başka yaklaşım ise tam aksine kentleşen kitlelerin siyasal davranışlarının devrimci yönde gelişeceğini varsaymaktadır. Yoksullaşan ve her an patlamaya hazır duruma gelen bu kitleler, siyasal yönden kendilerine kolay biçim verilen devrimci gruplardır. F. Fanon, gecekondü bölgelerinde yoğunlaşan «lumpenproletariat»ı iş başındaki hükümetlerin devrilmesinde önemli bir öğe olarak görmektedir.

Kimi siyasal bilimciler de, siyasal radikalleşme olgusunu, «ikinci kuşak» yaklaşımı ile açıklama eğilindedirler. Bu görüşe göre, göçmenler kentsel çevre içinde özümledikten, kırsal dünya görüşlerini ve tutucu tutumlarını terkettikten ve belli düzeyde bir siyasal bilinç ve siyasal beceriler kazandıktan sonra ortaya çıkacaktır. Acele genellemelerin, toplumların özgül koşullarını göz önünde bulundurmeyen değerlendirmelerin, modelleri olduğu gibi alıp uygulamaya çalışmanın sakıncalarına inanmakla birlikte, «ikinci kuşak» yaklaşımının ülkemizdeki son siyasal gelişmeler düşünülse, yukarıda sözü geçen yaklaşımlardan daha geçerli olduğu, ancak kent göç eden köylülerin eski siyasal davranışlarını değiştirmelerinin (tutucu veya reformcu partiler lehine) salt «kuşak» sorunu olmadığını, köylü kökenli yeni kentlilerin başta sınıfsal konumları olmak üzere çok değişik etmenlerle bağıntılı olduğu kanısındayız.

E. Özbudun'un değerlendirmesiyle içinde yaşanan yöresel çevrenin özellikleri siyasal davranışlar üzerinde etkili olan bir faktör görünümündedir : «Bu çevre nitelikleri arasında, topluluğun nüfusu ve yoğunluğu, sosyo-ekonomik türdeşliği, kişilerin belli yerlerde oturma sürelerinin uzunluğu veya kısalığı, semtin şehir içindeki konumu, topluluğun oluşum biçimi, idari makamlarla ilişkilerin tarihçesi, topluluk içi liderlik ve örgütlenme kalıpları, topluluk içi bölünme ve rekabet kalıpları, semtin gelişmesiyle ilgili sorunlar ve ihtiyaçlar sayılabilir» (14).

(14) *Sosyal Değişme..*, ip. cit., s. 1780.

IV. — KENTLEŞME SİYASAL KATILMAYI ÖZERKLEŞTİRİYOR

Bir siyasal davranış olan siyasal katılma kendisini merak, ilgi, bilgi ve eylem gibi değişik yoğunluk düzeylerinde gösterebilir. Genellikle, dört çeşit güdününbireyleri siyasete katılmaya sevkettiği söylenebilir. Bunlar kişisel bağlılık, dayanışma, çıkar ve yurttaşlık duygusu güdüleridir. Oy verme, siyasal katılma eylemlerinin en önemlilerinden biri, fakat sadece biridir. Bu eylemler partiye kayıt olma, siyasal bilgi yayma, parti rozeti taşıma, siyasal mitinge katılma, partiye para bağışında bulunma vb. gibi çok çeşitli biçimlere girebilir.

Türkiye'de 1950 - 1977 arasında yapılan milletvekili seçimlerinde katılma oranları şöyle olmuştur : 1950 - % 89,3 ; 1954 - % 88,6 ; 1957 - % 76,6 ; 1961 % 81,0 ; 1965 - % 71,3 ; 1969 - % 64,3 ; 1973 - % 66,8 ; 1977 - % 72. 1950 ile 1969 arasında 1961'deki bir artış dışında, sürekli bir düşüş görülmektedir (x). 1977'deki, bir önceki seçimlere oranla % 5,2'lik artış kayda değer, ancak daha önceki iki seçimdeki katılma oranının düşük bir düzeyde kaldığını belirtmek gerekir. Seçmenlerin % 35'inin seçimlere tamamen ilgisiz kalmaları düşündürücüdür.

Gerçi Lipset'in işaret ettiği gibi çok yüksek bir katılma düzeyinin her zaman demokrasiye yararlı olduğu inancı doğru değildir. Almanya'da, 1930'ların gösterdiği gibi, katılma düzeyinde bir yükselme, toplumsal birliğin zayıflamasını ve demokratik sürecin kopmasını yansıtabilir. Fakat, nüfusun büyük bir bölümünün siyaset alanının dışında olduğu bir toplum, yurttaşların kendi ya-

(x) Türkiye'de bilindiği gibi, 1961 Anayasası ve ona bağlı olarak hazırlanan seçim yasaları yürürlüğe girmezden önce, genel ve kısmi seçim sonuçlarının yayınlanması zorunlu kılınmıştı. Yeni Anayasa düzeni sorumlu yasa kuruluşlarına bu görevi yüklemekle aynı zamanda seçim istatistikleriyle uğraşan araştırmacılara kıyaslamalar yapma olanağını da sağlamıştır. Biz bu küçük araştırmamızda seçime katılma oranları olsun, partilerin seçimlerde elde ettikleri oy oranları olsun, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanmış olan ayrıntılı seçim sonuçlarını esas aldık. Bu satırlar yazıldığında, 1977 seçimlerinin sandık düzeyindeki sonuçları henüz yayınlanmamıştı. Bu nedenle son seçimler araştırma kapsamına alınmamıştır.

şamlarını etkileyen kararlara düzeli olarak katıldıkları bir toplumdan daha çok patlama olasılığını içinde taşır (15).

Toplumsal seferberlik. — Siyasal bilimciler, siyasal katılmanın daima sosyo-ekonomik modernleşme ile birlikte artma eğilimi gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Karl Deutsch, içlerinde kentleşmenin de yer aldığı ve topluca «toplumsal seferberlik» adını verdiği çeşitli toplumsal modernleşme süreçleri kümesinin (kitle iletişim araçlarının etkisinin artışı, coğrafyasal devingenlik, tarımda çalışanların nüfus içindeki oranının düşmesi, okur yazarlığın artması vb.) yurttaşlarla ulusal devlet arasında yeni bağlar yaratacağını, siyasal iletişim düzeyini yükselteceğini, bireyi siyasal katılma yoluyla sağlanabilecek çıkarlar hakkında daha bilinçli kılacağını ve yurttaşların ilgisini yöresel sorunlardan ileri sürmüştür (16).

Buna karşılık, D. Lerner, evrensellik savı taşıyan kendi çağdaşlaşma modelinde, kentleşmeye daha geniş yer vermiştir. Lerner'e göre, tarihsel bakımdan, çağdaşlaşma sürecinin ilk aşaması kentleşmedir. «Batı'nın çağdaşlaşma modeli, bütün dünya için geçerli olan belli öğelere ve düzene sahiptir. Örneğin, her yerde artan kentleşme, okur-yazarlık, kitle iletişim araçlarından etkilenmenin artması, daha yaygın bir ekonomik katılma (kişi başına düşen gelir) ve daha etkin siyasal katılma (oyverme) ile el ele gitmiştir» (17).

Türkiye, seçime katılma oranı bakımından, bu, mutlak değilse bile, gerçek payı büyük olan kuralın istisnalarından biridir. Gerçekten, ülkemizde, yerleşme biçimi, siyasal katılmayı, batı ülkelerinin çoğunda görülen eğilimin tam aksi yönde etkilemiştir (18). Bu durum, özellikle 1961'den bu yana yapılan tüm genel seçimlerde açık bir biçimde gözlemlenmiştir. 1969 seçimlerinde kentsel ve kırsal katılma oranları arasındaki ayırım % 12 gibi önemli bir düzeyde olmuştur.

(15) Seymour M. Lipset, *Siyasi İnsan*, Ankara, Türk Siyasal İlimler Derneği Yayınları (8), 1964, s. 164.

(16) «Social Mobilization and Political Development», *American Political Science Review*, 6961 (Eylül), s. 413 - 514.

(17) *The Passing of Traditional Society*, New York, The Free Press, 1964, s.64.

(18) Bkz Deniz Baykal, *Siyasal katılma*, Ankara, SBF yayınları, 1970, s. 72 - 75.

Seferber edilmiş katılma. — E. Özbudun, bu durumu «özerk katılma» «seferber edilmiş katılma» ayrımıyla açıklamaktadır (19). Oy vermenin geniş ölçüde bireyin kendi istencine bağlı olduğu, yani katılmanın özerk nitelik taşıdığı kentlerde, seçmenlerin bir kesiminin çeşitli nedenlerle sandık başına gitmeme yolunu seçmeleri doğaldır. Buna karşılık, bazı kırsal bölgelerde—özellikle Doğu'da— katılmanın seferber edilmiş nitelikte oluşu, yüksek katılma oranlarını da açıklar.

Bu ayrımı açıklamak için, köylerde seçmenleri sandık başına gitmeğe adeta zorlayan etkenlerin yanında, kentlerde, özellikle, buralara yeni göç edenler üzerinde etkili olabilecek iki diğer etkeni de göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan ilki, büyük ölçüde kentlerde, kendini 1970'lerde duyurmağa başlayan toplumsal tabakalaşma süreci ve yeni oluşan siyasal cephelerin yer belirleme eğilimleridir. İkincisi, çeşitli etmenlerin birbiriyle çatışacak derecede ağırlık kazanmasından doğan çapraz baskılardır. Çapraz baskı ilk aşamada ve özellikle seçim kampanyasından önce bir siyasal kararsızlığa yol açmakta, bu olguda genellikle seçimlere katılmamağa neden olmaktadır.

Sosyo-ekonomik gelişme, okur yazarlık ve katılma. — Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri ile seçime katılma arasındaki ilişki de ters yöndedir. En yüksek katılma oranının elde edildiği iller genellikle en az gelişmiş durumdaki illerdir. Ayrıca, okur-yazarlık oranı düştükçe katılma oranı yükselmekte, okur yazarlık oranı düştükçe katılma oranı yükselmekte, okur yazarlık oranı yükseldikçe katılma oranı azalmaktadır. Örneğin, 1973 ölçüleriyle, seçime katılma oranlarının en yüksek olduğu iller, Muş (% 81), Bitlis (% 81), Hakkâri (% 80) ve Van (% 80) gibi okuma yazma bilmeyenlerin oranının % 70'i geçtiği illerdir.

Köylerde, seçime katılma oranının kentlerdekine oranla daha yüksek olma eğilimi ve illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri ile, seçime katılma arasındaki ters yönlü ilişkinin 1973 milletvekili ve

(19) «Sosyal değişim ve oy verme davranışları : 1973 genel seçimleri», *Özgür İnsan*, 1974, No 15, s. 34 - 40. «Seferber edilmiş» katılmada devlet kararlarını etkileme aracı, katılan bireyin kendisinde değil, onu çeşitli yollardan katılma eylemine yönelten kişidir. Ülkemizae, ağalık ve şeyhlik kurumlarının oy davranışları üzerindeki etkisi «seferber edilmiş» katılmanın tipik bir örneğidir.

Tablo : 1

1969, 1973, ve 1975 seçimlerinde, 11 ilde kent ve köy bakımından katılma oranları (Yüzde olarak)

	Adana	Bursa	E.Şehir	G.Antep	Konya	Kayseri	Sivas	Samsun	Erzurum	Malatya	D.Bakır
1969 İL	68,7	65,6	65,4	66,7	60,3	64,4	64,1	71,2	66,6	69,3	62,5
1969 Kent	59,0	63,3	59,9	55,0	57,3	60,8	50,5	66,7	56,2	62,5	52,6
1969 Köy	78,4	67,4	70,7	79,3	61,6	66,3	68,5	73,1	70,0	72,5	72,2
1973 İL	70,9	66,5	66,0	65,7	65,2	63,3	65,5	68,5	67,9	69,0	66,5
1973 Kent	65,2	66,5	64,7	67,6	63,9	62,0	58,0	67,1	61,7	64,5	57,7
1973 Köy	78,2	66,3	68,1	74,5	62,9	64,3	69,0	69,0	70,8	72,2	72,1
1975 İL	59,2	65,7	60,5	—	53,8	59,5	—	65,3	—	—	60,2
1975 Kent	54,5	60,2	58,5	—	50,0	57,1	—	61,0	—	—	45,4
1975 Köy	77,6	71,9	67,0	—	56,4	61,7	—	67,3	—	—	69,2

Kaynak : 12 Ekim 1969 milletvekili seçimi sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü, yayın No. 610, 1970/14. Ekim 1973 milletvekili seçim sonuçları, D.İ.E. yayın No. 702, 1974/12 Ekim 1975 Cumhuriyet senatosu üyeleri ve milletvekili ara seçimi sonuçları, D.İ.E. yayın No. 770, 1976.

1975 kısmî seneto seçimlerinde de, tablodan da görülebileceği gibi nüfusu en yoğun ve en hızlı kentleşen illerde de sürdüğü anlaşılmaktadır. Bursa ve Konya'da, 1973'te, istisnai bir dengelenme dışında, aldığımız örneklerin tümünde, köylerde, seçimlere katılma oranı kentlerdekinden daha yüksektir. Köyler lehine en önemli farkların, Sivas, Erzurum, Malatya ve özellikle Diyarbakır gibi sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin görece düşük olduğu Doğu Anadolu illerinde ortaya çıktığı göze çarpmaktadır.

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi en büyük üç kentte seçime katılma oranı ile bu kentlerin gecekondü semtlerindeki seçime katılma oranları arasında ne gibi farklar olduğunu saptamak amacıyla istatistikler üzerinde yaptığımız inceleme «kentlere göç eden köylüler yüksek oranda seçimlere katılma eğilimlerini koruyorlar» gibi bir genelleme yapmamıza olanak vermemektedir.

Keza, orta sınıf ve üst sınıfların yoğun olduğu semtlerdeki seçime katılma oranları ile gecekondü semtlerinde seçime katılma oranları arasında anlamlı farklar görülmemektedir. Bu husus kent içinde mahallelerin gelişmişlik düzeyiyle seçime katılma oranları arasında bağıntılar kurmanın güçlüğünü göstermektedir. Ankara'da, üst sınıf ve orta sınıf mahallelerde katılma oranları arasında bir yakınlık görülmekte, fakat aynı yakınlığa İstanbul'da rastlanmamaktadır.

Özetlemek gerekirse, kentleşmenin siyasal katılmayı, özellikle seçimlere katılmayı özerkleştirdiği, köylerde görülen seferber edilmiş katılmaya büyük kentlerde rastlanmadığı ve bu olgununda daha «çağdaş» nitelikte olduğu söylenebilir. Bu anlamda, Türkiye'de, kentlerde seçime katılma oranı daha düşük olsa bile, bu olgunun daha «reel» ve katılanların gerçek tercihlerini yansıttığı için, kentleşmenin siyasal katılmayı nicel değilse bile nitel açıdan olumlu yönde etkilediği öne sürülebilir. Diğer bir deyimle, köylerdeki seferber edilmiş katılma, kentlerde yerini çıkar güdüsüne dayanan «araçsal» katılmaya bırakmaktadır.

V. — KENTLEŞME SİYASAL PARTİLERİN OY PROFİLLERİNİ BİÇİMLENDİRİYOR

Türkiye'de sanayileşme, kentleşme ve toplumsal ağırlığın kırsal alandan kentlere kayıyor olması sonucunda ilk kez 1970'lerde-

ki genel seçimlerde, kentler köyler kadar siyasal iktidarı kararlaştırıcı sayısal gücü elde etmektedirler. 1970'lere değin seçimler —özellikle 1950, 1954 ve 1957 seçimleri— hem nicelik hem de nitelik yönünden kesinlikle köylüler tarafından belirlenen seçimlerdi. Bu tablo 1960'lar sonrasında yavaş yavaş bozulmaya başlamıştır. 1970'lerde ise nerdeyse denge tersine dönmüştür. Gerçekten, 1969 seçimlerinde, kentlerde 5 milyon 274 bin olan seçmen sayısı 1973 seçimlerinde 6 milyon 963 bine yükselmiş, yani yüzde 32 artış göstermiştir. Köylerdeki seçmen sayısı da 9 milyon 515 binden 9 milyon 974 bine yükselmiş, yani ancak yüzde 5 artış göstermiştir (20). Kentleşmenin toplum yapısına getirdiği büyük farklılık gittikçe uzantısını tüm siyasal yapıya yansıtmaktadır.

İstatistiksel karşılaştırmalarımızda 1965 - 1975 dönemini aldık. Bunun nedeni Türk siyasal yaşamında partiler arasında gerçek bir ideolojik farklılaşmanın başlangıç tarihini bu dönemde görmemizden kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz siyasal partilerin yeni bir çehre kazanmağa başlamaları, Türk toplumunun ekonomik ve sosyal gelişmesine bağlı kalmıştır. Bununla birlikte, siyasal partilerimizin henüz istikrarlı bir seçmen kitlesine sahip olduklarını söylemek güçtür. Her seçimde büyük oy dalgalanmaları görülmekte. bir partiden diğerine, giderek karşıt görüşlü bir partiden diğerine geçenlerin sayıları çok yüksek olmaktadır. Gene de özellikle 1973 seçimlerinin bu açıdan bazı açıklıklar getirdiğini söylemek olanaklıdır. Bu husus partilerin elde ettiği oylardaki kent-köy ayrımı açısından da gittikçe doğrulanmaktadır.

CHP, 1960'larda kentlerde köylerdekenden daha başarılı sonuçlar almıştır. Ancak CHP'nin kentsel ve kırsal oy yüzdeleri arasındaki fark 1969 seçimlerinde daha belirgin ölçülere ulaşmıştır. Gerçekten, CHP, 1965 - 1969 döneminde kırsal bölgelerde % 2,9 oranında oy kaybederken kentlerde % 2,7 oranında oy kazanmıştır. 1973 ve 1975 seçim sonuçları da CHP'nin son altı, yedi yıl içinde kentsel gücünü büyük ölçüde arttırdığını göstermektedir.

1969 - 1973 arasında CHP'nin kentsel oy yüzdesi örneğin İstanbul'da 34,9'dan 49,6'ya, Ankara'da 39,9'dan 49,5, İzmir'de 33,0'ten 45,9'a yükselmiştir. Tablo II'den de görüleceği gibi 1973 seçimlerinde, Malatya dışında —ki bu ilde CHP % 44 gibi yüksek oran-

(20) Tacettin Altuğ, «14 Ekim seçimleri ve kent oyları», *Yedigün*, 14 Ekim 1974.

da oy elde etmiştir— tüm büyük illerde, çok düzenli bir biçimde, CHP kentlerde köylerden daha çok oy toplamıştır. 1975 senato se-

Tablo : II

11. büyük ilde (nüfus açısından), CHP, AP, ve MSP'nin 1969, 1973 ve 1975 seçimlerinde kentler ve köyler bakımından oy oranları (yüzde olarak)

İLLER	C H P			A P			M S P	
	1969	1973	1975	1969	1973	1975	1973	1975
Adana ili	33,7	39,8	44,7	42,5	23,1	35,5	8,1	6,6
Kentler	38,3	47,5	53,5	41,5	20,5	29,7	8,1	6,3
Köyler	30,3	31,7	36,1	43,2	25,8	41,1	8,1	6,5
Bursa il	25,0	28,0	34,2	64,3	50,6	57,0	9,4	5,5
Kentler	24,6	31,5	37,4	66,2	51,7	54,3	7,9	5,6
Köyler	25,2	24,5	31,2	62,7	49,8	59,4	10,9	5,4
Esk.şehir	26,3	31,8	41,5	57,8	40,5	49,5	9,2	4,3
Kentler	29,1	37,7	46,4	58,2	40,4	46,1	9,3	3,9
Köyler	23,8	24,9	35,1	57,3	41,2	54,0	9,0	4,8
G.Antep İli	33,6	36,9	—	35,0	17,7	—	11,5	—
Kentler	36,9	44,9	—	38,6	14,4	—	10,5	—
Köyler	31,1	28,8	—	32,5	21,0	—	12,6	—
Konya İli	21,7	20,9	34,0	49,6	13,4	30,5	16,5	19,5
Kentler	24,5	24,1	33,9	46,0	12,9	24,2	18,9	21,3
Köyler	20,5	19,0	32,3	51,2	14,0	33,0	14,5	17,3
Kayseri İli	19,5	23,2	33,3	48,3	27,2	42,0	16,4	9,4
Kentler	21,7	26,7	35,9	51,8	28,2	42,2	18,6	9,2
Köyler	18,4	20,8	31,5	46,5	26,5	41,9	14,9	9,4
Sivas İli	30,8	32,8	—	29,3	16,8	—	25,7	—
Kentler	32,5	34,9	—	31,7	18,0	—	30,7	—
Köyler	28,2	32,4	—	28,8	16,2	—	23,7	—
Samsun İli	36,7	30,7	40,3	49,7	38,2	49,6	13,4	5,1
Kentler	34,7	37,5	43,6	54,7	38,7	48,3	10,4	4,4
Köyler	37,4	27,7	38,7	47,9	37,6	50,1	14,7	5,5
Erzurum İli	22,0	19,7	—	55,7	22,8	—	29,4	—
Kentler	28,0	23,2	—	52,8	26,8	—	29,9	—
Köyler	20,4	18,5	—	56,4	21,4	—	29,3	—
Malatya İli	41,4	44,0	—	14,5	13,8	—	20,0	—
Kentler	53,0	40,2	—	16,3	11,0	—	24,6	—
Köyler	36,7	45,0	—	13,7	15,1	—	17,4	—
D.Bakır İli	7,3	30,4	40,0	35,5	19,9	28,1	18,5	29,6
Kentler	14,9	46,0	54,3	31,6	12,8	16,5	19,7	26,6
Köyler	5,2	22,8	34,3	38,8	24,6	32,7	18,9	30,7

Kaynak : D.İ.E.'nin seçim sonuçlarına ilişkin yayınları, yüzdeler tarafımızdan hesaplanmıştır.

çimlerinde ise kentlerdeki oy oranını örneğin, Diyarbakır'da % 46'dan % 54,3'e, Samsun'da % 37,5'den % 43,6'ya, Kayseri'de % 26,7'den % 35,9'a, Eskişehir'de % 37,7'den % 46,4'e ve Adana'da % 47,5'ten % 53,5'e çıkarmıştır. CHP'nin büyük kentlerde sağladığı açık üstünlük, 1973 seçimlerinin en göze çarpan özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

1960'larda AP, kamu oyunda daha çok köylere dayanan bir parti görünümünü taşımasına karşın, aslında kentlerde köylerdekinden daha yüksek oranda oy almıştır. 1973 ve 1975 seçimleri bu durumun genellikle tersine dönmüş olduğunu göstermektedir. İstanbul ve Ankara'da olduğu gibi, hızla kentleşen diğer büyük illerde de (bkz. Tablo II), Adana, Eskişehir, Gaziantep, Konya, Malatya ve Diyarbakır'da AP'nin köylerde aldığı oylar kentlerde aldığı oylardan yüksek oranda olmuştur. Ancak bu olgu CHP'de ters yönde görülen ilişki kadar düzenli değildir. Azınlıkta da olsalar. diğer kimi illerde, AP'nin kentlerde köylerden daha çok oy aldığı görülmektedir (Bursa, Kayseri, Samsun). 1975 kısmi senato seçimlerinde ise bu ondört ilin, İzmir ve Kayseri dışında, tümünde AP köylerde kentlere oranla daha çok oy almıştır. Bu durumuyla AP, birazda, batıdaki «agraryenler» tipinde bir «köylü partisi» görünümündedir. Liberal / kapitalist, kentlerdeki büyük sanayi ve ticaret burjuvazisinin temsilcisi AP'nin, kentlerde yeterince destek bulamaması, bu desteği daha çok köylerde sağlaması kendi hesabına bir çelişkidir.

Sınıfsal açıdan ele alındığında, küçük üreticiliğin temsilcisi sayılabilecek MSP'nin güç kaynağı daha çok az gelişmiş illerde toplanmış gibi görünmektedir. 1973 seçimlerinde MSP, Yozgat, Çorum, Tokat, Konya Erzurum köylerinde oyların hemen hemen yarısını almıştır. Buna karşılık gelir düzeyinin görece yüksek olduğu Çukurova ve Ege bölgelerinde zayıf kalmıştır. DP'den farklı olarak, MSP'nin oylarının daha çeşitli kaynaklardan geldiği görülmektedir. Bu olguda, MSP'yi salt sınıfsal nedenlerle açıklamanın, örneğin DP'ye oranla daha güç olduğunu göstermektedir.

MSP oyları kent - köy ayrımı bakımından da büyük farklılıklar göstermemektedir. Ankara, İzmir ve Adana'da, bu partinin kent oylarıyla köy oyları arasında pek az fark vardır. Aldığımız örneklerde de olduğu gibi, en büyük 11 ilde (İstanbul, Ankara, İzmir dışında) MSP'nin kentlerde ve köylerde aldığı oy oranları

arasında büyük bir yakınlık görülmektedir. Bu oran 1973'te çok küçük sayılabilecek bir yüzdeyle örneğin Bursa, Gaziantep, Samsun'da köyler lehine, Eskişehir, Konya, Kayseri, Sivas ve Malatya'da kentler lehine olmuştur. Kısası, MSP kentleşmeden şimdilik fazla etkilenmeyen bir parti görünümündedir.

DP, MSP'den farklı olarak gelişmiş illerde nisbeten daha başarılı olmuştur. 1973 seçimlerinde, DP ve AP'nin oy profilleri arasındaki benzerlik, DP oylarının büyük çoğunluğunun doğrudan doğruya DP'den kopan oylar olduğunu ifade etmektedir. Büyük toprak sahiplerinin siyasal örgütü DP'nin söz konusu gelişmiş illerde en büyük desteği köylerden gördüğü, en düşük oranda oy aldığı yerlerin ise kentler olduğu anlaşılmaktadır.

CGP'nin 1973'te Gaziantep ve Kayseri dışında en büyük 25 kentten 23'ünde kendi ülke ortalamasının altına düştüğü görülmüştür. Bu olgu da, bu partinin kentlerdeki bürokrat kesimden çok, son milletvekili seçimlerinde, CHP'nin sosyal-demokrat çizgisini benimsemeyen eski CHP'li köylü seçmenlerin çok küçük bir bölümünce desteklediğini göstermektedir. MHP ise MSP'nin özelliğini arzetmekte, az sayıdaki oyları kent ve köylerde düzenli bir biçimde dağılmaktadır.

VI. — SİYASAL PARTİLER VE GECEKONDU OYLARI

CHP 1969'dan bu yana gecekondularda düzenli bir oy artışı sağladı. — Sola oy verme genellikle bir hoşnutsuzluk belirtisi, gereksinmelerin karşılanmamış olmasının bir sonucu diye yorumlanır. Oy verme davranışlarını inceleyen seçim toplumbilimcileri şu gereksinmelerin büyük önem taşıdığını öne sürmüşlerdir : gelir güvenliği, tatmin edici iş ve orun (statü). Ancak bir insan kümesi, varolan toplumsal ve ekonomik dizgede bir takım yoksunluklar çekiyorsa, bu durum, böyle kimselerin hemen düzen değişikliğini amaç edinmiş siyasal partileri tutacakları anlamına gelmez. Lipset'e göre bu gibi bir tavır alınmasını kolaylaştıran üç koşul vardır : işlek iletişim kanallarının olması, bireysel olarak toplumsal devingenlikten yararlanabilmek olanaklarına pek inanılması ve tutucu bir partiye geleneksel bağların bulunma-

ması (21). Bu üçüncü koşulun Türkiye için pek geçerli olmadığını, tutucu partilere geleneksel bağları olan seçmenlerin bir süre sonra reformcu partilere de oy verebildiklerini kanıtlamağa çalışacağız).

1970'lerden itibaren kamuoyundaki kalsik memur-eşraf ittifağının örgütü görünüşünü silmeyi başaran ve Türk siyaset yelpazesinin solunda yerini alan CHP'nin kentlerde köylerdekenden daha başarılı sonuçlar aldığını belirtmiştik. CHP'nin kentsel ve kırsal oy yüzdeleri arasındaki fark 1969 ve özellikle 1973 seçimlerinde daha belirgin ölçülere ulaşmıştır. Sözkonusu seçimlerde CHP'nin kentlerde gösterdiği oy artışının büyük kısmının işçi ve dar gelirli tabakalardan geldiği bilinmektedir. 1960'larda, AP büyük kentlerin gecekondü semtlerinde tartışmasız üstünlük sağlamış durumdaydı. Buna karşılık CHP, aynı semtlerden kent ortalamasının çok altında oy alabiliyordu. Oysa durum bu iki büyük parti için şimdi tersine dönmüşse benzemektedir.

İstanbul, Ankara ve İzmir'in gecekondü semtlerinde partilerin oy oranlarını incelemeyi önce, Türkiye'de yer değiştirmiş olan nüfusun % 40'ını alan bu üç büyük kentimizin bazı özellikleri üzerinde duralım. İstanbul, Türkiye'nin hemen her ilinden nüfus almaktadır. Bu kente nüfus gönderen illerin önem bakımından başta gelenleri ülkenin aynı zamanda en çok nüfus sevkedilen illeridir. İstanbul'un yakınlarında nüfus çeken başka kentlerin bulunuşu (örneğin Bursa, Kocaeli) bu kentin yakın çevreden nüfus almasını nisbeten engellemektedir. Sivas, Giresun, Trabzon, Erzincan ve Rize illerinden gelenler oluşturmaktadır.

Ankara, bitişğinde, başka hiçbir çekim merkezi olmaması ve İstanbul ile İzmir'e yönelen göçlerin önemli bir kesimini kendine çekiyor olması özelliklerini taşımaktadır. Nüfusunun % 60'dan fazlasının gecekondülarda yaşadığı Ankara kentine en çok nüfus veren iller Ankara ilinin kendi kaza ve köyleri ile, İstanbul dışında sırasıyla Çankırı, Çorum, Yozgat, Sivas, Kayseri, Kırşehir, ile Konya, Nevşehir ve Niğde gibi komşu Orta Anadolu illeridir (22).

(21) *Siyasi İnsan*, op. cit., s. 232.

(22) Tuğrul Akçura, *Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti hakkında monografik bir araştırma*, Ankara, ODTÜ, 1971, s. 57 - 59.

Tablo : III

İstanbul'un gecekondü mahallelerinde 1965 - 1969 1970 ve 1975 seçimlerinde CHP'nin oy oranları ve (+) veya (-) olarak farklılaşma değerleri (Yüzde olarak)

	1965 M. Vekili	1969 M. Vekili	Değişme oranı	1973 M. Vekili	Değişme oranı	1975 senato	Değişme oranı
Bağlarbaşı	14.30	19.52	+5.22	46.67	+27.15	55.95	+ 9.28
Karlıtepe	17.80	19.69	+1.89	51.88	+32.19	62.73	+10.85
Merkez	15.75	15.03	+0.72	47.48	+32.45	58.60	+11.12
Sarıgöl	15.50	12.15	+6.65	43.39	+21.24	64.46	+21.07
Yenidoğan (GOP)	17.36	16.65	-0.71	47.04	+30.09	57.30	+10.26
Yıldıztabya	19.00	20.04	+1.04	53.79	+33.75	63.22	+ 9.43
Telsiz	21.22	26.70	+5.48	46.93	+20.23	55.06	+ 8.13
Merkezefendi	17.00	16.50	-0.50	41.85	+25.35	53.81	+11.96
Nuripaşa	20.86	21.73	+0.87	46.58	+24.85	56.26	+ 9.41
Sümer	15.58	18.71	+3.13	48.28	+29.57	55.72	+ 7.44
Yenidoğan	24.19	27.11	+2.72	41.14	+14.03	51.38	+10.24
Yeşiltepe	18.22	27.12	+8.90	52.54	+25.42	58.97	+ 6.43
İl ortalaması	29.75	33.86	+4.11	48.92	+15.06	58.19	+ 9.27

Kaynak : 1950 - 1965 milletvekili ve 1961 - 1964 Cumhuriyet senatosu üye seçimleri sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü yayın no 513,12 Ekim 1969 milletvekili seçimi sonuçları, D.İ.E. yayın no 610, 1970,14 Ekim 1973 milletvekili seçimi sonuçları D.İ.E. yayın no 702,1974. 12 Ekim 1975 Cumhuriyet senatosu üyeleri ve milletvekilli ara seçimi sonuçları, D.İ.E. yayın no 770, 1976.

Not : Yüzdeler sandıklardaki oyların toplamı alındıktan sonra tarafımızdan hesaplanmıştır.

İzmir'de ise 1950'lerde başlayan gelişmeye bağlı olarak iç göç ve gecekondulaşma sürecinin İstanbul ve Ankara'ya oranla daha yavaş ve düzenli olduğu görülmektedir. Bunun nedeni bölgenin tarımsal yapısıdır. Dışsıtım ve sanayi dönük tarımsal ürünlerin yetişmesi, iklim koşullarının uygunluğu, verimlilik ve toprak dağılımının görece iyi oluşu. köyden kente akımın kendi doğal koşulları içinde olmasını sağlamıştır. Gecekondu halkını da Ege bölgesinden çok Anadolu'nun yoksul bölgelerinden gelenler oluşturur (23).

Tablo III de de görülebileceği gibi, CHP'nin 1969'da İstanbul'un gecekondu semtlerinde (24) küçük oranlarda da olsa kaydettiği oy artışları, 1973'de çok büyük boyutlara erişmiş, 1975 senato seçimlerinde artış düzenli ritmini korumuştur. 1969 seçimlerinde sadece Nuripaşa, Yenidoğan (Gaziosmanpaşa) ve Merkez mahallelerinde görülen ve % 1'e varmayan eksilmeler dışında diğer tüm mahallelerde artış görülmüş, bu oran Telsiz'de % 5,48'e Sarıgöl'de % 6,65'e ve Yeşiltepe'de % 8,90'a ulaşmıştır. Fakat CHP aslı önemli gelişmeyi 1973 seçimlerinde sağlamış ve hiçbir gecekondu semtinde artış % 10'un giderek, Yenidoğan (Gaziosmanpaşa) (% 30,09), Karlıtepe (% 32,19), Merkez (% 32,45) ve Yıldıztabya (% 33,75) gibi mahallelerde artış oranları 1969 seçimlerine göre, % 30'un üzerinde ender görülebilecek düzeyde olmuştur. İlginç olan husus, CHP'nin bu ilerlemesini 1975 seçimlerinde de sürdürmesi ve 1973 seçimlerine oranla ortalama % 10 artış kaydetmesidir. Bu oran Sarıgöl mahallesinde % 21,07'e varmıştır. Bu semtte, Karlıtepe, Merkez, Yıldız tabya ve Yeşiltepe'de CHP'nin oy ortalaması, il ortalamasını aşmıştır.

Ankara ve İzmir'de durum İstanbul'dakinden pek farklı değildir. CHP'nin 1969'da İncirli, Server Somuncuoğlu ve Sultan

(23) Bkz Şükran Kurdakul, «Oteki Ege», *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1976

(24) Partilerin oy dağılımlarını incelediğimiz mahalleleri gecekondu semti olarak nitelendirmek için üç büyük kentimizden İzmir ve Ankara da mahallelerin sosyo-ekonomik nitelikleriyle ilgili araştırmaların bulgularından yararlandık (R. Keleş, *İzmir mahalleleri: bir tipleştirme örneği*, Ankara, SBD yay. 1972 ; İ. Yasa, *Ankara'da gecekondu aileleri*, Ankara, 1966) İstanbul bakımından elimizde benzer veriler olmadığı için, büyük ölçüde gecekondu bölgesi niteliğinde olduğu bilien Evrip Gazi Osman Paşa ve Zeytinburnu ilçelerinin mahallelerini aldık. Partilerin oy oranlarındaki (+) veya (—) değişimler bir önceki seçimlere göredir.

Tablo: IV

Ankara'nın gecekondü mahallelerinde 1965, 1969, 1973 ve 1975 seçimlerinde CHP'nin oy oranları ve (+) veya (-) olarak farklılaşma değerleri (Yüzde olarak)

	1965 M. Vekili	1969 M. Vekili	Değişme Oranı				
Evliya Çelebi	16.67	20.78	+ 4.11	32.25	+11.47	37.92	+ 5.67
Turgut Reis	32.40	35.92	+ 3.52	48.01	+12.09	53.60	+ 5.59
Zübeyde hanım	24.26	31.04	+ 6.78	39.98	+ 8.94	42.76	+ 2.78
Eğlence	35.49	34.96	- 0.53	47.76	+12.75	54.89	+ 7.18
Ayvalı	20.36	32.70	+12.34	35.74	+ 3.04	35.15	- 0.59
Bağlarbaşı	30.93	41.40	+10.47	50.85	+ 9.45	55.43	+ 4.58
Cemalbey	17.26	18.00	+ 0.74	29.00	+11.00	43.10	+14.10
Çalışkanlar	26.13	37.94	+11.81	62.18	+24.24	70.32	+ 8.14
Çiçekli	29.53	30.67	+ 1.14	44.29	+13.62	53.76	+ 9.47
Emrah	30.65	29.68	- 0.97	48.31	+18.63	52.98	+ 4.67
Gültepe	15.34	18.81	+ 2.97	34.97	+16.16	42.41	+ 7.44
İncirli	27.66	22.87	- 4.79	57.57	+34.60	65.08	+ 7.51
Kalaba	38.62	44.10	+ 5.48	47.47	+ 3.37	51.78	+ 4.31
S. Somuncuoğlu	31.88	30.06	- 1.82	56.79	+26.73	59.23	+ 2.44
Sultan Murat	29.30	26.81	- 2.49	53.17	+26.36	61.31	+ 8.14
Şenlik	41.82	46.74	+ 4.92	53.92	+ 7.18	64.42	+10.50
Şevkat	32.67	35.69	+ 3.02	47.26	+11.57	53.90	+ 6.64
Yakacık	29.45	37.21	+ 7.76	48.03	+10.82	57.47	+ 9.44
Yeşilöz	15.17	14.75	- 0.42	32.58	+17.83	22.04	-10.54
İl ortalaması	30.16	34.32	+ 4.16	41.90	+ 7.68	49.91	+ 8.01

Kaynak: D.İ.E. Yayınları, op. cit.

Murat'ta ilerleyememesinin nedeni buralarda Birlik Partisi'nin özellikle güçlü oluşundandır Bunların dışında hemen tüm gecekondulu mahallelerinde CHP % 1 ile % 11 arasında artış sağlamıştır. İstanbul'da olduğu gibi, bu partice asıl önemli gelişmeler 1973'te sağlanmış, değişme oranları üç mahalle dışında % 10'un altına düşmemiş, bazen % 25'i giderek % 30'u aşmıştır. Bu artış 1973 seçimlerinde de Ayvalı ve Yeşilöz dışında tüm mahallelerde düzenli bir biçimde sürmüştür.

Bu denli büyük ilerlemeler kaydeden CHP, oylarının küçük bir kesimini eski TİP ve TBP seçmenlerinden sağlamıştır. Gecekondulu semtlerinde TİP'in elde ettiği oy oranlarını yakından inceleyecek olursak, Ankara'da nisbeten düşük olan bu ortalamaların (kent ortalaması, 1965'te 4.30, 1969'da 2.54 idi) İzmir'de ve özellikle İstanbul'da daha yüksek olduğu görülmektedir. TİP, 1965 yılında İstanbul'da Karlıtepe, Sarıgöl ve Yıldıztabya gibi semtlerde sırasıyla % 14,43, % 13.16 ve % 10.60 gibi küçümsenemeyecek ortalamalara ulaşmıştır. 1973 seçimlerinde, CHP'nin her yerde olduğu gibi, gecekondulu bölgelerinde de, TİP'in eski seçmenlerince desteklendiği açıktır.

Tablo : V

İzmir'in gecekondulu mahallelerinde 1965, 1969 ve 1973 seçimlerinde CHP'nin oy oranları ve (+) veya (-) olarak farklılaşma değerleri (Yüzde olarak)

	1965 M. Vekili	1969 M. Vekili	Değişme oranı	1973 M. Vekili	oranı Değişme
Boğaziçi	14.32	19.66	+ 5.34	49.52	+ 29.88
Ferahlı	19.76	28.05	+ 8.29	42.47	+ 14.42
Gürçeşme	21.82	28.85	+ 7.03	55.25	+ 26.40
İkinci Kadriye	14.58	23.59	+ 9.01	38.99	+ 15.40
Veziraga	18.94	26.30	+ 7.36	46.07	+ 19.77
Yeşildere	10.46	16.50	+ 6.04	33.81	+ 17.31
İmariye	16.55	22.98	+ 6.43	39.51	+ 16.53
Cumhuriyet	21.36	24.79	+ 3.43	47.54	+ 22.75
Çay	23.64	22.76	- 0.88	38.44	+ 15.68
Çiçek	18.85	23.16	+ 4.31	44.75	+ 21.59
İl ortalaması	18.43	35.13	+ 16.70	44.04	+ 8.91

Kaynak : D.İ.E. yayınları, op. cit.

TBP ise 1969 seçimlerinde, Ankara'nın kimi gecekondulu mahallelerinde, bu mahallelere yerleşenlerin geldikleri yörelerin etnik ve mezhepsel özellikleriyle açıklanabilecek nedenlerle, % 23.99 (Sultan Murat). % 23.94 (Server Somuncuoğlu) ve % 28.45 (İncirli) gibi büyük destekler sağlamıştır. TBP'nin bir mahalleden diğerine gösterdiği oy ayrımları daha önce değindiğimiz kentlileşen köylülerin köylerindeki eski oy verme davranışlarını bir süre koruyorlar biçimindeki görüşü desteklemektedir. Gerçekten bu partinin bir mahallede % 30'a yakın oy alırken bir diğerinde % 3'ü dahi bulamaması ancak bu nedenlerle açıklanabilir. Ayrıca bu husus, belirli yörelerden gelen köylülerin, topluca kentin belirli gecekondulu semtlerine yerleştiklerini de göstermektedir. TBP, 1973 seçimlerinde büyük ortalamalara eriştiği söz konusu mahallelerde % 20'yi aşan oy kayıplarına uğramış, buralarda oy ortalaması % 1 ile % 2 arasında kalmıştır. Bu partinin oylarının tümü değilse bile, önemli bir kesimi CHP'ye gitmiştir. Zira, TBP'nin oy kaybına uğradığı bölgelerdeki 1973 oy dağılımı incelendiğinde CHP kadar, MSP oylarında da ilerleme görülmüştür. TİP ve TBP seçmenlerinin dışında CHP'nin ilk kez oy kullanan genç seçmenlerden, o seçimlere değin oy kullanmayan kararsızlardan ve AP tabanından da oy aldığı anlaşılmaktadır.

AP gecekondulardaki eski gücünü yitiriyor. — Türkiye'de kentleşmenin hız kazandığı dönemler, aynı zamanda önce Demokrat Parti, sonra uzantısı AP'nin iktidarda bulunduğu dönemlere rastlamaktadır. Bu partilerin tek başlarına yönetimde buldukları sıralarda içgöç ve onun doğurduğu gecekondulu sorunu gittikçe önem kazanmıştır. Bu hükümetler, bir yandan gecekondulu yapımını önleyici yasalar çıkartırken, öteyandan, özellikle seçim zamanları, yasa dışı yapılan gecekonduların tapularını dağıtarak, bunlara yasal bir nitelik kazandırmışlar, böylece sayıları gittikçe artan gecekondulu nüfusunun oylarını toplamak amacını da gütmüşlerdir.

Gerçekten, özellikle 1945 - 1960 yılları arası, devrin hükümetleri ve yerel yönetim birimlerinde görev almış politikacılar gecekondulu olgusu karşısında özendirici bir tutum içine girmişlerdir. Gecekondulu gerçeği, buralarda oturan köy kökenli yurttaşlar bir oy potansiyeli olarak ortaya çıktıktan sonra kendini duyurmaya başlamıştır. Politikacılar arasında artık gecekondulu halkına yapılan en çekici «vaat» tapu dağıtmak olmuştur. Bu açıdan, tapu da-

Tablo : VI

İstanbul'un gecekondulu mahallelerinde 1965, 1969, 1973 ve 1975 seçimlerinde AP'nin oy oranları ve (+) veya (-) olarak farklılaşma değerleri (yüzde olarak)

	1965 M. Vekili	1969 M. Vekili	Değişme oranı	1973 M. Vekili	Değişme oranı	1975 Senato	Değişme oranı
Bağlarbaşı	63,27	58,60	— 4,67	27,62	—30,98	35,84	+ 8,22
Narlıtepe	59,28	55,06	— 4,22	29,33	—25,73	30,52	+ 1,19
Merkez	66,98	58,43	— 8,55	29,95	—31,48	32,53	+ 3,58
Sarıgöl	56,67	52,56	— 4,11	21,03	—31,53	27,43	+ 6,40
Yenidoğan (GOP)	65,09	57,01	— 8,08	31,31	—25,70	36,23	+ 4,92
Yıldıztabya	53,15	51,74	— 1,41	23,79	—27,95	28,96	+ 5,17
Telsiz	62,19	56,22	— 5,97	31,76	—24,46	36,99	+ 5,23
Merkezefendi	68,20	65,17	— 3,03	28,91	—36,26	34,35	+ 5,44
Nuripaşa	62,79	56,71	— 6,08	29,07	—27,64	34,23	+ 5,16
Sümer	67,21	56,10	—11,11	32,36	—23,74	37,60	+ 5,24
Yenidoğan	58,26	51,54	— 6,72	33,99	—17,55	43,53	+ 9,54
Yeşiltepe	64,51	52,14	—12,37	27,24	—24,90	32,83	+ 5,59
İl ortalaması	53,15	47,78	— 5,37	28,50	—19,28	34,41	+ 5,91

Kaynak : 1950 - 1965 milletvekili ve 1961 - 1964 Cumhuriyet senatosu üye seçimleri sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü yayın no: 513, 12 Ekim 1969 milletvekili seçimi sonuçları D.İ.E., yayın no. 610, 1970,— 14 Ekim 1973 milletvekili seçimi sonuçları, D.İ.E, yayın No: 702, 1974. 12 Ekim 1975 Cumhuriyet senatosu üyeleri ve milletvekili ara seçimi sonuçları, D.İ.E, yayın No: 770, 1976.

NOT : Yüzdeler sandıklardaki oyların toplamı alındıktan sonra bızce hesaplanmıştır.

ğıtma törenlerinin ve seçim nedeniyle gecekondü yapımına göz yummanın köylerden kentlere göçü yapay olarak hızlandırdığını söylemek yanlış olmaz.

Gecekondü yapımına çeşitli dönemlerin Demokrat Parti ve Adalet Partisi iktidarlarınca göz yumulması. seçimlerde bu partilere yararlı olmamış da değildir. Örneğin, R. Keleş, 1969 seçimlerinden hemen önce, Ankara'da Yenimahalle yakınındaki Karşıyaka gecekondü bölgesinde, «Başbakan burada gecekondü yapmayı serbest bırakmış» haberinin ortaya atılmasının, AP'ye nasıl kazanç sağladığını örnek olarak vermektedir (25). Gerçekten, AP o seçimlerde, Ankara Belediyesi sınırları içindeki geçerli oyların sadece % 36,5'ünü alırken, bu gecekondü bölgesinde % 50 oranında oy almıştır.

Ayrıca, gene özellikle DP ve AP'nin, hükümette buldukları sıralarda, gecekondü bölgelerine su, elektrik, kanalizasyon, okul, yol, otobüs gibi toplumsal hizmetleri götürürken, bunlar için ödenekler ayırırken, söz konusu gecekondü bölgelerinin siyasal eğilimlerine bakarak ayırımlar yaptıkları olmuştur. Keleş, 1972'de yayınlanan araştırmasında, «En büyük belediyelerimizden birinde, hizmet yatırımlarının semtlere dağıtılması sırasında, her mahallenin, başkanın bağlı olduğu siyasal partiye en son seçimlerde verdiği oyları gösteren bir defter bulunduğunu» ve bu semtlerin verdikleri oy karşılığında, hizmetten pay aldıklarının söylendiğini nakletmektedir (26).

Ancak bu tür «vaat» ve baskılar, önce Demokrat Parti ve sonra Adalet Partisi'nin gecekondü halkınca desteklenmiş ve hâlâ, daha sınırlı ölçülerde de olsa, destekleniyor olmasının tek nedeni değildir. Daha önce değindiğimiz «görelî zenginlik» kavramı bu konuda aydınlatıcı olabilir. Gerçekten, işçi sınıfının köylü kökenli unsurları 1950 - 1960 arasında görelî durumlarını düzeltmiş, aslında istihdam düzeyi ve mutlak gelirdeki artışa karşı duyarlı oldukları için Demokrat Parti iktidarının gecekondü semtlerindeki kitlevi desteğini sağlamışlardır. 1957 - 1965 arasında görelî durumları gerilemiş olmakla birlikte, gelir dağılımındaki değişmelere karşı olumsuz oluşları siyasal eğilimlerinde önemli yeniliklere ne-

(25) *Türkiye'de şehirleşme, konut ve gecekondü*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1972, s. 199.

(26) *İbid.*, s. 200.

den olmamıştır (27). Ancak, bu etkeni gereğinde fazla önemseyen «köydeki çok güç yaşama koşullarının etkisiyle kente göçenler, bu yeni çevrede görelî olarak daha iyi bir düzeye ulaştıkları için izlediği ekonomi politikasıyla bu süreci hızlandıran siyasal partiye (yani DP ve AP) eğilim göstermektedir» ve «kentleşme olayı, hangi bölgeden ve hangi kökenden gelirse gelsin, kentleşen köylülerin belli ve ortak bir tercihi paylaşmalarıyla sonuçlanmaktadır» biçimindeki yorumların yanlış olduğu kanısındayız. Özellikle 1973 seçimlerine değin AP'nin gecekondü semtlerinde, diğer partilere oranla daha çok oy almasının en başta gelen nedeni, kentin, köylü kökenli yeni sâkinlerinde, bu parti lehine bir ideoloji yaratmasına değil, göç edenlerin köylerindeki eski siyasal tercihlerini kent çevresinde sürdürme eğilimlerine bağlanmalıdır (28).

Tablo : VII

Ankara'nın gecekondü mahallelerinde 1965, 1969, 1973 ve 1975 seçimlerinde AP'nin oy oranları ve (+) veya (—) olarak farklılaşma değerleri (yüzde olarak)

	1965	1969	Değişme	1973	Değişme	1975	Değişme
	M.Vekili	M.Vekili	Oranı	M.Vekili	Oranı	Senato	Oranı
Evliya çelebi	63,46	56,33	— 7,13	35,64	—20,69	46,45	+10,81
Turgut reis	45,82	43,38	— 2,44	27,58	—15,80	33,69	+ 6,21
Z. Hanım	54,24	49,03	— 7,21	38,04	—10,98	43,06	+ 5,02
Eğlence	45,85	41,36	— 4,49	29,08	—12,28	30,91	+ 1,83
Ayrancı	56,11	46,45	— 9,66	30,41	—16,04	45,08	+14,67
Bağlarbaşı	50,61	38,75	—11,86	31,91	— 6,84	31,96	+ 0,05
Cemalbey	50,40	49,35	— 1,05	27,60	—21,75	40,80	+13,20
Çalışkanlar	54,61	30,79	—23,82	18,66	—12,13	19,47	+ 0,81
Çicekli	52,96	44,92	— 8,04	27,49	—17,43	33,43	+ 5,94
Emrah	49,80	41,83	— 7,97	24,81	—17,02	32,74	+ 7,93
Gültepe	58,64	42,57	—16,07	23,59	—18,98	34,11	+10,52
İncirli	53,44	35,49	—17,95	22,17	—13,32	23,80	+ 1,63
Kalaba	42,49	41,40	— 1,09	27,41	—13,99	34,10	+ 6,69
S. Somuncuoğlu	44,05	28,81	—15,24	22,42	— 6,39	28,04	+ 5,62
Sultan murat	44,81	30,83	—13,98	21,17	— 9,66	26,46	+ 5,29
Şenlik	39,40	33,05	— 6,35	23,88	— 9,17	22,85	+ 1,03
Şevkat	50,28	41,74	— 8,54	28,69	—13,05	35,51	+ 6,65
Yakacık	49,54	40,12	— 9,42	28,23	—11,89	32,21	+ 3,98
Yeşilöz	61,78	59,54	— 2,24	36,67	—22,87	53,83	+17,16
İl ortalaması	46,51	42,69	— 3,82	27,80	—14,89	34,41	+ 6,61

Kaynak : D.İ.E. nin yayınları, op. cit.

(27) Bkz. Korkut Boratav'ın tebliği, *Mimarlık sêmineri*, Ankara, Mimarlar Odası, 1969.

1965'lerde yapılmış araştırmalar, AP'nin en çok alt gelir grubundan, CHP'nin ise üst gelir grubuna mensup seçmenler tarafından destek gördüğünü saptamışlardı. Örneğın, 1968 yaz aylarında, Rumelihisarüstü (Nâfi Baba), Baltalimanı ve Emirgân-Celâlettin Paşa gecekondü semtlerinde bir anket yapan K. Karpat, bu semtlerdeki gençlerin önemli bir bölümünün AP'yi statükocu bir parti olarak görmeğe başladıklarını, ebeveynlerinin aksine bu partiye büyük toplumsal değişiklikler yaratan bir parti olarak bakmadıklarını saptamıştır (29). 1940'larda CHP yeni kuşaklar gözünde statükocu olarak tanınır, o yıllarda DP —sonradan AP— değişmeden yana oldukları için «devrimci» görülürlerdi.

İstanbul, Ankara ve İzmir'in gecekondü semtlerinde, 1965'ten bu yana yapılan seçimlerde, partilerin elde ettikleri oy oranlarının ayrıntılı bir analizi, AP'nin oylarında düzenli bir düşüş olduğunu göstermektedir. İstanbul gecekondü semtleriyle ilgili tablodan da anlaşılacağı üzere, AP 1969 milletvekili seçimlerinde, bu yörelerde oy yitirmeğe başlamış, ancak bu sınırlı ölçülerde kalmıştır. Hatta bunu, bu partinin 1965 seçimlerinde elde ettiği çok yüksek oy oranları düşünülürse (bazı semtlerde % 68'e varan) bir kayıp olarak dahi görmemek olanaklıdır. Zira AP'nin oy ortalaması tüm mahallelerde % 50'nin üzerinde kalmaya devam etmiş, giderek bu oran, örneğın Merkezefendi'de % 65,17 gibi çok yüksek bir düzeyde olmuştur. Ancak, 1973 seçimlerinde söz konusu mahallelerde, AP'nin oylarında çok büyük bir düşüş görülmektedir. Merkezefendi'de düşüş oranı % 36,26 olmuş, Yenidoğın (Zeytinburnu) ve Karlıtepe dışında hiçbir mahallede % 20'nin altına düşmemiştir. AP'nin 1975 senato seçimlerindeki toparlanması, 1973'teki kayıplarını karşılayamayacak kadar sınırlı olmuştur.

Dikkati çeken bir nokta, 1965 ve 1969 seçimlerinde, gecekondü semtlerinin tümünde, AP'nin oy oranlarının, aynı partinin il ortalamasının net bir biçimde üzerinde oluşu, fakat bu durumun 1973 ve 1975 seçimlerinde değişmeğe başlayışdır. 1973 ve 1975 seçimlerinde, AP, bu semtlerin bir çoğunda il ortalamasının bir hayli altında oy alabilmiştir.

(28) Bkz. Yakut Irmak, «Kentleşme ve siyasal eğilimler», *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1973.

(29) «Türkiye'de gecekondü sorunu», *Milliyet*, 15 - 30 Haziran 1969.

AP'nin Ankara gecekondü mahallelerinde 1969'ta başlayan kayıpları İstanbul'a oranla daha yüksek olmuştur. Düşüş oranı, örneğin Gültepe'de % 16,07, İncirli'de % 17,95, Çalışkanlar'da % 23,82 dir. Dolayısıyla, bu partinin 1969'a oranla 1973'teki kayıpları Ankara'nın sözü geçen semtlerinde, gene İstanbul'a kıyasla belki daha az olmuş, fakat bazen % 20'yi aşan önemli düzeyde kalmıştır.

AP'nin 1975'teki toparlanması dengesizdir. Kimi mahallelerde partinin kaydettiği artış oranı % 0,05'e ancak varmış, diğer bazılarında ise % 10'u aşarak örneğin Ayvalı'da % 14,67'e, Yeşilöz'de % 17,16'a ulaşmıştır. AP'nin 1965'te, İzmir'in gecekondü semtlerinde % 60'ı aşan, örneğin İkinci Kadriye, İmariye ve Yeşildere'de sırasıyla % 76,19, % 76,48, % 79,07 gibi olağanüstü diye nitelenebilecek oy oranlarına eriştiği görülmektedir. Gecekondü semtlerinin tümünde, AP il ortalamasının üzerinde oy toplamıştır. 1969'da kimi semtlerde % 7'i bulan oy kayıplarına uğramıştır. Gürçeşme dışındaki oy ortalamaları, il ortalamasının üzerinde kalmıştır. Diğer iki kentte ki gibi, AP'nin 1973'teki oy oranlarındaki düşüş, İzmir'in gecekondü semtlerinde de önemli düzeyde olmuştur. Örneğin, Çiçek ve İmariye semtlerinde 1973 seçimlerinde, AP 1969'da elde ettiği oylara oranla sırasıyla % 30,81, ve % 49,41 gibi çok yüksek oranda oy yitirmiştir. İmariye'de, 1973'te, toplam oyların ancak % 16,47'sini alabilmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir'de örnek olarak aldığımız gecekondü semtlerinde, CHP için olduğu gibi AP ve biraz ilerde ele alacağımız, MSP'nin oy artış veya kayıplarındaki düzenlilik, aynı olgunun bu üç kentin diğer gecekondü mahalleleri için de söz konusu olabileceğini göstermektedir.

Diğer partiler. — MSP'nin ortaya çıkışı, Türkiye'nin son yirmi yıllık siyasal yaşamının en önemli olaylarından biridir kuşkusuz. Türk toplumunun çağdaş yapısı yanında geleneksel yapı özelliklerini göz önünde bulundurmadan, kavranması ve açıklanması olanaksız olan MSP'yi yabancı ülkelerden bir benzetme yapmak gerekirse, 1950'lerde, Fransa'da ortaya çıkan ve «poujadiste» diye tanınan bir akımla kıyaslamak - ihtiyatla - önerilebilir.

MSP'nin «poujadiste» akımla kıyaslanması bize kapitalist gelişmenin belirli bir aşamasında (1950'lerin Fransa'sı, 1970'lerin Türkiye'si) belirli sosyal grupların (küçük burjuvazi) kendilerini savunmak için örgütlenme gereksinmesini duymaları bakımından birtakım ipuçları verebilir. Ancak bu tür kıyaslamaların geçerliliği

Tablo : VIII

İzmir'in gecekondulu mahallelerinde 1965, 1969, 1973 ve 1975 seçimlerinde AP'nin oy oranları ve (+) veya (-) olarak farklılaşma değerleri (Yüzde olarak)

	1965 M. Vekili	1969 M. Vekili	Değişme Oranı	1973 M. Vekili	Değişme Oranı
Boğaziçi	72.92	61.40	-11.52	73.31	-24.09
Ferahlı	72.24	59.68	-12.56	42.13	-17.55
Gürçeşme	68.57	41.84	-26.73	27.94	-13.90
II. Kadriye	76.19	64.43	-11.76	44.89	-19.54
Veziraga	73.00	59.14	-13.86	36.16	-22.98
Yeşildere	79.107	71.47	- 7.60	49.76	-21.71
İmariye	76.48	65.88	-10.60	16.47	-49.41
Cumhuriyet	68.54	56.29	-12.25	43.05	-13.24
Çay	67.92	60.05	- 7.87	45.42	-14.63
Çiçek	71.65	64.57	- 7.08	33.76	-30.81
İl ortalaması	62.18	53.24	- 8.94	39.26	-13.98

Kaynak : D.İ.E.'nin yayınları, op. cit.

sınırlıdır. MSP ile ilgili herhangi bir değerlendirme yaparken, bunun Türkiye'nin çok özgül toplumsal, ekonomik ve özellikle kültürel koşullarının göz önünde bulundurularak yapılmasının gerektiği açıktır.

Fransa'da, 1965 seçiminde, % 10 oranında oy alan —hemen hemen MSP gibi— Poujadist'ler geniş ölçüde gerileyen taşra bölgelerinde kendi işinde çalışan orta sınıfın ve küçük burjuvazinin bir akımıydı ve bu dönemde orta sınıfın ve burjuvazinin desteklediği «gaullisme»den ayrılıyordu. Ancak, dinsel öğesi Poujadist'ler için MSP için olduğu kadar ağır basmıyordu. Bir diğer ayırım Poujadist akımın Fransa'da büyük kentlerde de gelişebilmesiydi. Oysa büyük kentlerde de tutunabilmekle birlikte, MSP'nin en güçlü olduğu yerler bilindiği gibi, Türkiye'de geleneksel olarak en tutucu yerleşme birimi olan kasabalarlardı.

İşçi sınıfından kopuk olan MSP'nin gecekondularda bulacağı desteğin sınırlı olması doğaldır. MSP'nin yeni bir siyasal örgüt oluşu ve seçimlere 1973'ten beri katılması, oy artış ve kayıpları ile ilgili karşılaştırmalar yapmamıza olanak tanımıyor. 1975 seçimlerinin kısmî ve senato seçimleri oluşu, senato seçimlerinde de, Türkiye'de, genellikle, gözlemcileri «ikili bir parti sistemi» doğuyor biçiminde yorumlara götürecek —1968'teki senato seçimlerinden sonra olduğu gibi— seçmenlerin iki büyük partiye (CHP-AP) vermeleri şeklinde ortaya çıkan gruplaşma eğilimleri belirlediği için

Tablo: IX

İstanbul ve Ankara'nın bazı gecekondü semtlerinde MSP'nin 1973 ve 1975 seçimlerindeki oy ve değişme oranları (Yüzde olarak)

	1973	1975	Değişme oranı
Hürriyet	8.93	5.61	— 3.32
Karadeniz	12.18	6.19	— 5.99
Yeni Mahalle	11.15	6.90	— 4.25
Yıldız tabya	7.88	3.59	— 4.29
Nuri paşa	9.03	5.26	— 3.77
Sümer	6.15	2.90	— 3.25
Zübeyde hanım	9.84	6.63	— 3.21
İncirli	6.82	3.82	— 3.00
Kalaba	11.32	7.29	— 4.03
Şenlik	7.76	4.78	— 2.98
Şevkat	17.35	5.12	—12.23
Yeşilay	17.76	13.28	— 4.48

Kaynak : D.İ.E.'nin yayınladığı seçim sonuçları, op. cit.

Tablo : X

İstanbul ve Ankara'nın bazı gecekondü semtlerinde DP — CGP ve MHP'nin 1969, 1973 ve 1975 seçimlerindeki oy oranları (Yüzde olarak)

	D P		C G P (1)		M H P	
	1973	1975	1969	1973	1973	1975
<i>Ankara</i>						
Evliya Çelebi	10.33	2.32	3.05	2.31	1.92	3.78
Turgut Reis	8.39	2.07	2.31	3.97	2.47	4.51
Zübeyde Hanım	7.16	0.71	2.43	2.13	1.74	6.16
Aşağı Eğlence	4.23	0.82	2.55	2.52	4.00	6.83
Ayvalı	9.66	1.95	2.99	1.10	2.85	5.58
Bağlarbaşı	3.41	0.57	0.25	1.32	1.83	4.63
Cemalbey	9.36	1.95	3.29	1.53	3.49	2.89
Çalışkanlar	4.10	0.88	1.16	1.18	1.49	2.04
<i>İstanbul</i>						
Karlıtepe	7.78	1.96	2.16	1.41	2.13	1.13
Sarıgöl	12.41	2.72	2.38	4.88	2.46	0.86
Yeni Doğan (CGP)	9.12	1.77	3.34	2.90	1.51	1.80
Yıldıztabya	8.30	1.62	2.39	1.83	2.65	1.78
Nuri Paşa	9.08	1.47	2.20	1.56	2.31	1.85
Sümer	7.48	1.70	2.95	0.98	3.24	1.21
Yenidoğan	8.38	0.72	1.98	1.95	1.95	1.38
Yeşiltepe	6.43	1.63	2.49	1.42	2.36	1.05

- (1) Bilindiği gibi, CGP, 1975 senato seçimlerine katılmamış ve AP'yi desteklemiştir. Bu parti için kıyaslama yapmak üzere 1969 ve 1973 seçimlerini aldık.

Kaynak : D.İ.E.'nin yayınları, op. cit.

MSP'nin 1975'teki oy kayıplarını çok anlamlı bir ölçüt olarak karıştılamamak gerekiyor.

DP'nin diğer yerleşme birimlerinde olduğu gibi, 1973'te % 10 dolaylarında oy elde ettiği gecekondularda da bu oylarının en önemli bölümünü AP'ye kaptırdığı görülmektedir. Sonuçlar, 1973'te oylarının bir kesimini Ege'den alan —oy ortalamaları Aydın ve Denizli'de sırasıyla % 28.8 ve % 22.8— DP'nin İzmir'in gecekondulu semtlerinde özellikle güçlü olduğunu göstermemektedir. DP'nin İzmir ve söz konusu semtlerinde, 1973'te elde ettiği oy oranları İstanbul ve Ankara'nın gecekondularındaki oy oranlarını aşmakta, hattâ çoğu zaman bunların altına düşmektedir. Örneğin bu oran Cumhuriyet'te % 4.62, Ümraniye'de % 5.19, Yeşildere'de % 6.19, Gürçeşme'de % 0.74'tür. Bu da daha önce sözünü ettiğimiz İzmir'e göç olayının civar yörelerden çok, Anadolu'nun diğer kesimlerinden olduğu yolundaki gözlemlerin kanıtıdır.

Türkiye'nin toplumsal gelişme ve değişme doğrultusuna ters düşen CHP'deki gelişmelere karşı tamamen bir tepki biçiminde ortaya çıkan CGP kendine bir toplumsal taban bulmakta güçlük çekmektedir. MHP'nin ise 1975 seçimlerinden önce yapılan kimi gözlemlerin öngördüğü gibi ilerlemesi Ankara'ya ve bu arada gecekondularına münhasır kalmış, İstanbul gecekondularında gerilemiştir. MHP'nin bu semtlerde özellikle kırsallıktan tamamen kopmuş, kent yaşamıyla ise henüz yeterince uyum sağlayamamış, kendilerine yeni bir kimlik arayan gençler arasında tutunabileceği düşünülebilir.

Bağımsızlara gelince, 1965 ve 1969 seçimlerinde olduğu gibi, 1973'te de en yüksek oranda oyu, gelişmişlik düzeyi en düşük ve katılmanın seferber edilmiş nitelikte olduğu illerde almışlardır. Bu nedenlerle, bağımsız adayların kentlerde ve kentlerin gecekondulu semtlerinde seçilme şanslarının çok az olduğu açıktır. Nitekim, sonuçlar kentlerin söz konusu kesimlerinde, bağımsız adayların oy oranlarının son derece düşük olduğunu göstermektedir. Bu husus, daha önce değindiğimiz kentlerde oy vermenin özerkleşmesinin bir sonucu ve kanıtıdır.